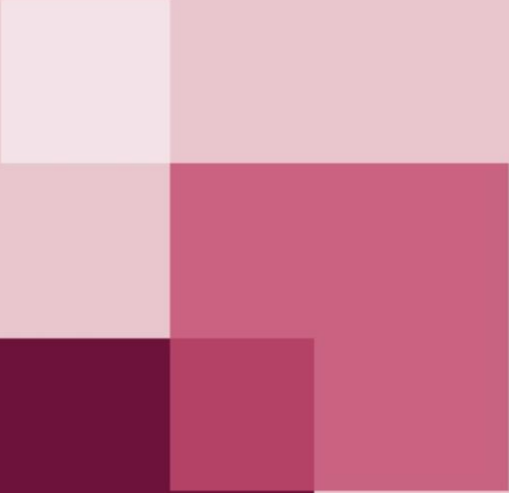

Att genomföra insatser som ska förebygga och motverka rasism mot samer

Slutredovisning av regeringsuppdrag
(KU 2022/01123)

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	2
Förord	3
Sammanfattning	5
Inledning	7
Myndighetens uppdrag	7
Bakgrund	7
Genomförande	9
Avgränsningar	10
Insatser	11
Insatser för ökad kunskap om rasism inom hälso- och sjukvården samt skolan	11
Ökad kunskap om rasism för politiker, beslutsfattare och tjänstepersoner	12
Samverkan	13
Vikten av delaktighet	14
Resultat och analys	15
Insatser för ökad kunskap om rasism inom hälso- och sjukvården samt skolan	15
Ökad kunskap om rasism för politiker, beslutsfattare och tjänstepersoner	15
Samverkan	16
Vikten av delaktighet	17
Förslag och bedömningar	18
Förslag: Långsiktigt uppdrag för att förebygga och motverka rasism mot samer	18
Förslag: Utvidgat uppdrag att inkludera alla unga nationella minoriteter	18
Referenser	20
Bilaga 1	21

Förord

Nästan hälften av alla unga samer upplever att de har blivit illa behandlade eller trakasserade för att de är samer. Barn och unga upplever att rasistiska uttryck har normaliserats och är en del av deras vardag. De utsätts på alla arenor där de befinner sig, både av andra barn och vuxna. I svenska delen av Sápmi, det vill säga de traditionella landområden där samer sedan urminnes tider bott och verkat och som omfattar Norrbotten, Västerbotten, Jämtland, Västernorrland och Dalarnas län, upplever unga samer en ökad polarisering i frågor om samers rättigheter som en bakgrund till utsattheten. I de södra delarna av landet, utanför svenska Sápmi lyfts okunskap och exotifiering (så som stereotyper av samisk kultur och levnadsvanor) som mer förekommande. Oavsett hur rasismen ter sig så påverkar den unga samers liv på många olika sätt. Utifrån det ungdomspolitiska målet att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen blir därför förbyggande insatser avgörande för att säkerställa att nå målet.

Under 2022 fick Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) regeringens uppdrag att genomföra insatser som ska bidra till att förebygga och motverka rasism mot samer, med ett särskilt fokus på unga. Inom ramen för uppdraget har MUCF genom konsultationer, samråd och dialoger med samiska civilsamhällesorganisationer samt med samiska förvaltningskommuner och regioner sammanställt en behovsanalys. Den presenteras i sin helhet i denna slutrapport. Behovsanalysen visar bland annat på ett behov av:

- ökad kunskap om samers historia, kultur och rättigheter inom flera samhällsarenor
- ökad kunskap om vad rasism mot samer är och hur den tar sig uttryck
- förbättrat bemötande av unga samer inom bland annat skolan och hälso- och sjukvården
- ökad samordning och samverkan i frågor som rör alla unga nationella minoriteter och urfolk
- ökad kunskap om den samhällsomvandling (det vill säga de etableringar av företag och industri- verksamheter som just nu sker i delar av norra Sverige) och de olika intressen och behov som aktualiserats i samband med detta, eftersom det lyfts som ett orosmoment för ökade motsättningar och rasism.

Med utgångspunkt i behovsanalysen, har MUCF genomfört ett antal insatser i samverkan med samiska förvaltningskommuner och regioner, med samiska kunskapsnätverk och det samiska civilsamhället. Insatserna har bidragit till en ökad kunskapsspridning om unga samers utsatthet för rasism och lett till ökad samordning och samverkan på nationell, regional och lokal nivå i frågor som rör unga nationella minoriteter och urfolk. MUCF ser behovet av långsiktighet i förebyggande uppdrag mot rasism, för att arbetet ska kunna leda till en förändring som håller över tid. Att arbeta förebyggande mot rasism handlar ofta om att identifiera, synliggöra och förändra stereotyper och uppfattningar hos individer likväl som hos de organisationer och system som samhället består av. Den typen av förändringsarbete behöver tid och resurser, och vi behöver vara många aktörer som går samman för att åstadkomma förändring på alla arenor där unga befinner sig. I det arbetet behöver unga samers egna röster och civilsamhällets erfarenheter tas tillvara.

Rapporten har tagits fram på avdelningen för kunskapsstöd.

Växjö februari 2025

Stefan Holmgren, vik. generaldirektör, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Sammanfattning

Under 2022 fick Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor regeringens uppdrag att genomföra insatser som skulle bidra till att förebygga och motverka rasism mot samer, med ett särskilt fokus på unga. I uppdragets inledningsskede ingick myndigheten en överenskommelse med Länsstyrelsen Västerbotten, i syfte att ge två av MUCF:s tjänstepersoner möjlighet att arbeta från Länsstyrelsens kontor i Umeå. Överenskommelsen har lett till en ökad samverkan mellan myndigheternas respektive regeringsuppdrag om nationella minoriteter för att på så vis skapa bättre förutsättningar för närhet och dialog med regioner, kommuner och organisationer i svenska delen av Sápmi.

Inom ramen för MUCF:s uppdrag har en behovsanalys tagits fram, vilken legat till grund för de insatser som prioriterats. Behovsanalysen sammanställdes utifrån de inspel som myndigheten fick via konsultationer, samråd och dialogmöten med samiska aktörer samt kommuner och regioner i den svenska delen av Sápmi. Lägesbilden visade bland annat på ett stort behov av ökad kunskap om hur rasism mot samer tar sig uttryck samt om bemötande av unga samer som utsatts för rasism inom bland annat skolan och hälso- och sjukvården. Den visade också på ett behov av samordning och samverkan brett i frågor som rör rasism mot unga nationella minoriteter och urfolk, och ett behov av långsiktighet i det förebyggande arbetet.

I samverkan med Glesbygdsmedicinskt centrum via Kunskapsnätverket för samisk hälsa (Region Dalarna, Region Jämtland Härjedalen, Region Norrbotten och Region Västerbotten) har vi tagit fram ett kunskapshöjande kapitel till e-utbildningen samisk kulturförståelse i vården. Kapitlet fokuserar på bemötandet av unga samer inom hälso- och sjukvårdens verksamheter. MUCF har även samverkat med ungdomsförbundet Sáminuorra, för att utveckla metoden Nuoras Nurrii (som är sydsamiska och betyder ”Från ungdom till ungdom”). Metoden fokuserar på kunskapshöjning om samers rättigheter, kultur och utsatthet för rasism och riktar sig till elever och skolpersonal. Det finns i dagsläget få utvärderade antirasistiska metoder, särskilt sådana som rör rasism mot samer, vilket gör en vidareutveckling av Nuoras Nurrii särskilt intressant. Utöver detta, har ett antal kunskapshöjande panelsamtal tillsammans med unga samer genomförts med fokus på kunskapshöjning för politiker, beslutsfattare och tjänstepersoner. Ett antal överenskommelser har slutits med enskilda kommuner och kommunnätverk för att utveckla metoder för delaktighet, kunskapshöjning och förebyggande arbete mot rasism mot unga samer på lokal nivå.

Sammantaget bedömer MUCF att de insatser som genomförts har lett till ökad kunskap om rasism och bemötandet av unga samer i kommunernas och regionernas verksamheter. Myndigheten bedömer vidare att insatserna har lett till ökad samordning och samverkan på nationell, regional och lokal nivå i frågor som rör unga nationella minoriteter och urfolk. Myndigheten betonar dock behovet av långsiktighet i det förebyggande arbetet mot rasism mot samer, såväl i det förebyggande arbetet mot rasism mot unga minoriteter i stort, för en långsiktig förändring som håller över tid. I det arbetet behöver ungas och civilsamhällets erfarenheter tas tillvara. Med anledning av detta föreslår MUCF:

- att myndigheten får ett långsiktigt regeringsuppdrag att förebygga och motverka rasism riktat mot unga samer, med 3 miljoner årligen för att implementera insatserna nationellt.
- att myndighetens uppdrag utvidgas till att omfatta arbetet mot rasism riktat mot alla unga nationella minoriteter (samer, romer, tornedalingar, judar och sverigefinnar), med särskilt fokus på inkludering och stärkt egenmakt.

Inledning

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) är en statlig myndighet som tar fram och sprider kunskap om ungas levnadsvillkor och civilsamhällets villkor. Myndigheten har på olika sätt arbetat med och för målgruppen nationella minoriteter och urfolk, bland annat genom fördelning av statsbidrag till civilsamhället. I samverkan med civilsamhällesaktörer och kommuner har även en vägledning för att ge barn och unga inflytande i frågor som berör dem (genom exempelvis samråd) tagits fram, och MUCF har i samverkan med de nationella minoriteternas ungdomsförbund arbetat med att förbättra förutsättningarna för engagemang och inflytande för unga från de nationella minoriteterna.

Som en del av regeringens nationella plan ”Samlat grepp mot rasism och hatbrott - Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott” (2016), fick MUCF i uppdrag att genomföra insatser som skulle bidra till att förebygga och motverka rasism mot unga samer. I den nationella planen beskrivs det att rasismen bygger på fördomar om att samer ser ut och uppför sig på ett visst sätt och det kommer till uttryck genom fientliga handlingar eller åsikter mot samer. Som ung same är man ofta stolt över sin identitet, men kan eller vill inte alltid uttrycka den öppet på grund av risken att bli utsatt för rasism. Många samer, framför allt ungdomar, vittnar om att rasismen oftast beror på en stor okunskap om samiska förhållanden i det svenska samhället.

Denna rapport, är upplagd i tre delar och redovisar myndighetens arbete och resultat inom ramen för uppdraget. Först ges en översikt av bakgrunden till uppdraget och sedan en sammanfattning av de insatser som genomförts inom ramen för uppdraget. Slutligen presenteras MUCF:s förslag för hur arbetet med att förebygga rasism mot samer kan vidareutvecklas.

Myndighetens uppdrag

I enlighet med regleringsbrev för Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (KU 2022/01123) har myndigheten under åren 2022 - 2025 genomfört insatser som bidragit till att förebygga och motverka rasism mot samer. Insatserna har gett kommuner och regioner stärkta förutsättningar att förebygga och motverka rasism mot samer bland annat genom ökad kunskap om det samiska folket, deras livsvillkor, kultur och historia och rättigheter som urfolk. Fokus har legat på att motverka rasism och fördomar bland unga. Uppdraget har genomförts i samråd med Barnombudsmannen, Sametinget, representanter för samiska ungdomar och samiska organisationer och delredovisas i mars 2024, samt slutrapporteras i februari 2025.

Bakgrund

Samer har en särställning som erkänt urfolk i Sverige och som en av Sveriges fem nationella minoriteter. Sedan 2011 omnämns det samiska folket särskilt i regeringsformen i skrivningar om att minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas. Lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk (minoritetslagen) har gällt i Sverige sedan januari 2010, och förstärktes ytterligare 2019 genom att förtydliga bland annat det allmännas ansvar samt kraven på delaktighet och inflytande för de nationella minoriteterna. Lagen beskriver vilka rättigheter som minoriteterna har i hela landet och inom de speciella förvaltningsområden som finns för finska,

meänkieli och samiska. Lagen tar även upp hur samtliga kommuner och myndigheter ska informera minoriteterna om deras rättigheter.

De är också skyldiga att skydda de nationella minoriteternas språk och kultur, och särskilt viktigt är barns och ungas rätt att få utveckla sitt språk och sin kultur. Dessutom ska kommuner och myndigheter ge de nationella minoriteterna inflytande i frågor som berör dem. MUCF har tidigare haft i uppdrag att ta fram och tillgängliggöra ett vägledande material för att ge barn och unga från de nationella minoriteterna inflytande genom bland annat samråd (KU 2021/01889). Vägledningen utgår ifrån kraven som ställs inom ramen för minoritetslagstiftningen och finns tillgänglig på myndighetens webbsida:

<https://www.mucf.se/verktyg/vagledning-att-ge-barn-och-unga-nationella-minoriteter-inflytande>

Rasism mot samer har en lång historia och tar sig än i dag många olika uttryck. Av rapporten ”Minoritetspolitikens utveckling år 2020” (2021:9), framtagen av Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget, framgår att samer utsätts för hat och hot både fysiskt och digitalt och att hatbrott och trakasserier mot samer bland annat uttrycks genom att människor plågar och skjuter renar. Sabotage, glåpord, dödshot och kränkningar är också exempel på hur hot, hat och rasism mot samer kan yttra sig. I Brå:s rapport ”Hatbrott mot samer” (2024) framkommer att de samer som uttrycker sin samiska identitet tydligt, exempelvis genom renskötsel, att tala samiska eller genom att klä sig i traditionella samiska kläder, är bland de mest utsatta.

Av Barnombudsmannens rapport ”Om barns och ungas utsatthet för rasism” (2021) framgår att barn upplever att rasistiska uttryck har normaliserats och att rasism är en del av deras vardag, särskilt i skolan och på nätet. Vidare framgår av rapporten att rasism kommer till uttryck på många olika sätt, bland annat genom att barn osynliggörs, får utstå trakasserier, hot och våld i olika miljöer av både andra barn och vuxna. Regeringens åtgärdsprogram mot rasism mot samer, 2002-2024 visar att nästan hälften av de unga samerna har upplevt att de har blivit illa behandlade eller trakasserade för att de är samer. MUCF hade mellan 2021 - 2022 i uppdrag att genomföra insatser som skulle bidra till att förbättra förutsättningarna för engagemang och inflytande för unga från de nationella minoriteterna (KU 2021/01889), ett uppdrag som skedde i samverkan med de nationella minoriteternas ungdomsförbund. Här framkom rasism som ett regelbundet inslag i de ungas vardag, och något som påverkar deras möjligheter till delaktighet och engagemang i civilsamhället.

Det finns i Sverige idag få utvärderade antirasistiska metoder, särskilt sådana som handlar om att förebygga rasism mot samer. Ungdomsförbundet Sáminuorra erhöll under 2018 – 2019 projektfinansiering för arbetet med metoden Nuoras Nurrii. Projektet syftade till att öka kunskapen om urfolket samerna för att minska fördomar och rasism i skolan, både för personal och elever (Sáminuorra.org, u.å.). Nuoras Nurrii bygger på den i Norge statligt finansierade metoden med Samiske Veivisere, där unga samer utbildar andra unga i skolan om samisk historia, kultur och rättigheter. År 2007 gjordes en stor utvärdering som konstaterade att Samiske Veivisere var en verksamhet som nått sina mål och bedömdes vara en god åtgärd bland andra. Utifrån resultatet av utvärderingen beslutades det att verksamheten skulle fortsätta bedrivas permanent som ett komplement till skolornas undervisningsverksamhet (Statskonsult, 2007:20). Nouras Nurrii lyfts i samtal med MUCF bland annat av ungdomsförbundet Sáminuorra, av Sametinget och samiska förvaltningskommuner som en viktig metod som behöver utvärderas och finansieras långsiktigt för att kunna möta behov och efterfrågan hos skolorna.

Genomförande

MUCF tog i uppdragets inledning kontakt med Länsstyrelsen Västerbotten, som precis som övriga Länsstyrelser har pågående regeringsuppdrag att ge regionalt stöd till kommuner och regioner i arbetet med efterlevandet av minoritetslagstiftningen. Kontakten ledde till ett samverkansavtal, där två av MUCF:s tjänstepersoner gavs möjlighet att arbeta från Länsstyrelsens kontor i syfte att öka samverkan mellan myndigheternas respektive uppdrag. Syftet var att skapa förutsättningar för närhet och ökad dialog med regioner, kommuner och organisationer i svenska Sápmi.

MUCF påbörjade under hösten 2022 konsultationer enligt lag (2022:66) samt samråd och dialog med flertalet samiska organisationer så som Sametinget, Svenska Samernas Riksförbund och Ungdomsförbundet Sáminuorra samt med myndigheter, regioner och kommuner för att skapa en tydlig lägesbild över behov och utmaningar i arbetet att förebygga och motverka rasism mot samer. Dialogerna har fortsatt under våren 2023 och kom att utgöra den behovsanalys som legat till grund för de målgrupper som valts ut, samt de prioriteringar och insatser som genomförts. Detta för att säkerställa att myndigheten möter behoven hos regioner, kommuner och samiska organisationer på ett så ändamålsenligt sätt som möjligt. Behovsanalysen visade bland annat på:

Behovet av kunskapshöjning för skolpersonal och elever om frågor som rör samers kultur, levnadsvillkor, rättigheter samt hur rasism mot samer tar sig uttryck. Även lärarstudenter anses vara viktiga att nå med den här kompetensen under lärarutbildningen.

Ett behov av att ge kompetensstöd till beslutsfattare inom kommun och region om frågor som rör rasism. Även tjänstepersoner så som minoritetssamordnare eller samiska samordnare i kommunerna är viktiga att involvera i arbetet mot rasism.

Efterfrågan på samiska organisationer och representanter till regeringsuppdrag, referensgrupper och liknande sammanhang är stor. Här kan en ökad samordning mellan kommuner, regioner och myndigheter behövas, för att underlätta för målgruppen att kunna ge samlade inspel på frågor som rör dem.

De förebyggande insatser mot rasism mot samer som genomförs behöver anpassas efter regionala och kommunala behov och förutsättningar, då dessa kan skilja sig åt. Sådant som påverkar kan bland annat handla om pågående konsultationer med markägare och samebyar i området om hur marken får nyttjas av olika verksamheter. Ett sådant exempel är samhällsomvandlingarna i delar av norra Sverige som påverkar samisk kultur och näring. Samiska intressen och behov ställs stundtals emot behov i och med omvandlingen, och riskerar därmed att leda till ökad polarisering och rasism. Här ses kunskap och samverkan som viktiga aspekter för att skapa förståelse för det samiska folket.

Behovet av att knyta an arbetet mot rasism med frågor som rör samers hälsa, där särskilt verksamheter inom regioner och kommuner med ansvar för ungas hälsa (exempelvis elevhälsa och ungdomsmottagningar) behöver ökad kunskap om rasism och bemötande av unga samer.

Förutsättningarna för unga samer skiljer sig åt beroende på om de bor i norra eller södra delen av Sápmi, men också om man bor utanför Sápmi, i södra delarna av Sverige. Unga samer utanför Sápmi kan exempelvis uppleva att de inte finns representerade i sammanhang där unga samers behov eller villkor utreds då de inte alltid har en direkt koppling till traditionell samisk mark, kultur eller näring.

Kunskapen om vilket stöd unga som utsätts för rasism kan förvänta sig av skola, arbetsgivare och andra aktörer där de vistas behöver höjas.

Kommuner och regioner lyfter behovet av resurser, kunskap och verktyg för att stärka möjligheterna att själva möta och involvera unga i kommunens arbete.

Avgränsningar

Under arbetet med uppdraget har MUCF gjort strategiska vägval för att maximera effekten av de insatser som genomförts, med hänsyn till de resurser som myndigheten tilldelats. Myndigheten har utgått från den inledande behovsanalysen samt av regeringens mål för arbetet med att motverka rasism mot samer.

Myndigheten har under uppdragstiden valt att placera uppdragets personal i den svenska delen av Sápmi, detta mot bakgrunden att det är där de samiska förvaltningsområdena finns, samt de traditionellt samiska markerna. Unga samer som utövar samisk kultur eller arbetar inom samiska näringar som exempelvis renskötsel, uttrycker störst utsatthet för rasism, hot och hat och därför anser myndigheten att det är särskilt viktigt att prioritera närvaro i de områden där utsattheten är som störst. I de samiska förvaltningskommunerna finns ofta också samiska samordnare och/eller minoritetssamordnare anställda, vilka har varit viktiga att samverka med.

Externt har samverkan med Länsstyrelserna prioriterats, med anledning av myndigheternas pågående regeringsuppdrag om att stötta kommuner och regioner i länen med arbetet med minoritetslagstiftningen. Länsstyrelserna lyfts också i Statskontorets uppföljning av den nationella planen mot rasism som viktiga aktörer för att få bättre lokalt genomslag för arbetet mot rasism, och att det arbetet i större utsträckning bör kopplas till arbetet med mänskliga rättigheter (Ett samlat grepp – Analys av den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott, 2023:12). Utöver detta har samverkan och nätverk med aktörer som omnämns i regeringens åtgärdsprogram mot rasism mot samer varit en utgångspunkt, så som Brottsförebyggande rådet, Forum för Levande Historia, Länsstyrelsen Stockholm och Sametinget. Detta för att öka samordningen mellan myndigheter i uppdrag som berör samma målgrupp.

Internt på myndigheten har regeringsuppdraget om att förebygga och motverka rasism mot samer samt uppdraget om att förebygga antiziganism mot unga romer (KU 2022/01123) förstärkt varandra i arbetet. Myndigheten har sedan tidigare goda erfarenheter av att samla frågor som rör unga nationella minoriteter och urfolk där bland annat gemensamma samråd och utbildningsinsatser med ungdomsförbunden genomförts och frågor om rasism, hot och hat varit aktuella för samtliga minoritetsgrupper. Båda regeringsuppdragen vänder sig också till kommuner och regioner, vars kontakt- och tjänstepersoner oftast arbetar med hela lagstiftningen som berör samtliga nationella minoriteter och därför efterfrågar samordning från myndigheter i frågorna. Det har också genomförts översättningar till syd- och nordsamiska av myndighetens ungdomsenkät LUPP (Lokal uppföljning av ungdomspolitik).

Insatser

Med utgångspunkt i behovsanalys och avgränsningar, har följande aktiviteter genomförts inom uppdraget:

Insatser för ökad kunskap om rasism inom hälso- och sjukvården samt skolan

I samverkan med Glesbygdsmedicinskt centrum på Region Västerbotten och deras Nätverk för samisk hälsa tog myndigheten fram ett kunskapshöjande webbaserat kapitel med fokus på bemötandet av unga samer inom hälso- och sjukvårdens verksamheter. Kapitlet ingår nu i Nätverket för samisk hälsas befintliga e-utbildning om samisk kulturförståelse inom hälso- och sjukvården. I samverkan ingick också utförandet av ett antal utbildningsinsatser om bemötande och rasism för elevhälsa och ungdomsmottagningar, tillsammans med Nätverket för samisk hälsa. Genom dessa utbildningsinsatser har vi nått personal som möter unga inom vården verksamma i hela landet, även utanför Sápmi. I arbetet har MUCF även sammankallat en referensgrupp med representation från Nätverket för samisk hälsa, organisationen MÄN (utifrån sin kompetens i arbetet med en stödchatt för samiska killar och unga män), Sáminuorra samt med representanter från elevhälsa och ungdomsmottagningar med samisk kompetens.

I det nyproducerade kapitlet kan användaren lära sig mera om barns rättigheter och unga samers livsvillkor. Vidare behandlar kapitlet ungas erfarenheter av utsatthet och rasism samt vikten av kunskapen om detta i mötet med unga samer inom vården. Kapitlet är till stora delar uppbyggt på händelser och berättelser som unga samer möter på i dagens samhälle. Kapitlet i e-utbildningen som handlar om samisk kulturförståelse kopplat till barn och unga finns tillgänglig i länken.

<https://reva.samarbeta.se/course/view.php?id=15>

Ytterligare en viktig del av uppdraget har varit att ta fram ett kunskapslyft för skolan om samisk kultur, historia, rättigheter och livsvillkor. Arbetet gjordes i nära samarbete med ungdomsförbundet Sáminuorra, för att vidareutveckla sitt metodstöd Nuoras Nurrii. Metodstödet riktar sig till elever i årskurs 7–9 i grundskolan. Nuoras Nurrii betyder ”från ungdom till ungdom” på nordsamiska och är inspirerat av en norsk metod, ”Veivisere.” Metoden innebär att samiska ungdomar, så kallade vägvisare, besöker skolor för att berätta om samiska teman utifrån sina perspektiv.

Det samiska ungdomsförbundet Sáminuorra och MUCF har under 2024 utvecklat metoden genom att ta fram en lärarhandledning som ska ge lärare grundläggande kunskaper om samisk historia, språk, kultur och effekterna av rasism. Syftet är att förbereda både lärare och elever inför vägvisarnas besök. Lärarhandledningen innehåller tre olika lektionsupplägg. Till varje lektion finns särskilt material som stöd för planering och genomförande. Sáminuorras ansvar i överenskommelsen har varit att rekrytera och utbilda vägvisare inför deras skolbesök.

En del av MUCF:s uppdrag i samverkan har varit att arrangera och leda dialogmöten med bland annat Skolverket, Forum för levande historia och Universitets- och högskolerådet. Syftet med dessa möten har varit att stärka samverkan mellan myndigheternas uppdrag och Sáminuorras metodarbete. MUCF har även processlett den referensgrupp som funnits knuten till uppdraget att ta fram lärarhandledningen. Under 2025 kommer Sáminuorra, som äger och förvaltar metoden, att testa det uppdaterade materialet inklusive den nya lärarhandledningen i ett antal samiska förvaltningskommuner. (Bilaga 1)

Ökad kunskap om rasism för politiker, beslutsfattare och tjänstepersoner

De gemensamma kunskapshöjande insatserna har fokuserat på nationella minoriteter och urfolks rättigheter, rasism och minoritetsstress och de har hållits för politiker, beslutsfattare och tjänstepersoner inom kommun, region och civilsamhälle.

Poddcast i samband med samernas nationaldag släpptes ett avsnitt av podcasten Samesysstrar som MUCF finansierade och samverkade med Länsstyrelsen Västerbotten. Samtalet lyfte särskilt rasism mot unga samer och avsnittet spreds i både Samesysstrars, MUCF:s och Länsstyrelsens kanaler och nätverk. Umeå 2023.

MUCF har även arrangerat ett antal kunskapshöjande tillfällen om nationella minoriteters rättigheter och rasism, samt ett antal panelsamtal med unga representanter som företrätt nationella minoritets- och urfolksorganisationer:

”Rasism är våld – hur drabbar det unga nationella minoriteter”. Panelsamtal med unga under Barnrättsdagarna, Karlstad 2023.

”Unga nationella minoriteters hinder för organisering. – Hur påverkas deras möjligheter att vara en del av demokratin?” Panelsamtal med unga under Almedalsveckan, Visby 2023.

”Minoritetsstress & vardagsrasism - panel med unga nationella minoriteter”. Panelsamtal med unga under Delaktighetsveckan, Lycksele 2023. Panelen förgicks av en föreläsning av Hanna Wallenstein om minoritetsstress hos minoritetsgrupper, ett arrangemang som samverkades och samfinansierades med Länsstyrelsen Västerbotten.

Frukostseminarium ”Att motverka hot och hat mot civilsamhället” i samverkan med arbetsgivarorganisationen Fremia där Svenska Samernas Riksförbund medverkade, Umeå 2023.

”Unga nationella minoriteters rätt till lika villkor – att förebygga och motverka strukturell rasism och diskriminering inom skola och arbetsmarknad.” Panelsamtal med unga under Mänskliga rättighetsdagarna, Helsingborg 2023.

Informationsinsatser om unga nationella minoriteter, rasism och delaktighet på Sveriges kommuner och regioners nationella nätverk för landsting och regioner i samverkan (LORIS) om frågor som rör regionernas arbete med nationella minoriteter, samt på Länsstyrelsen Stockholm, 2023 och Sametingets konferens för regioner och kommuner utanför förvaltningsområden som hölls i Växjö, 2023.

”Stötta skolan mot rasism och intolerans”, ett webinarium arrangerat av föreningen Interkulturella städer där MUCF medverkade. MUCF:s programpunkt belyste vikten av samarbete mellan stat, kommun och civilsamhället i syfte att motverka rasism i skolan. I panelen deltog en ung same. Växjö 2024.

”I en framtid vill jag bara vara jag” – om att möta unga samer inom vården, ett seminarium under Föreningen för svenska ungdomsmottagningars (FSUM) årliga konferens, Visby 2024.

”Att möta unga samer inom vården” – lansering av ett nytt kapitel till e-utbildningen Samisk kulturkompetens i vården. I samverkan med Region Västerbotten, Glesbygdsmedicinskt centrum, Umeå 2024.

”Att vara ung same i omställningens tid” – Panelsamtal med unga under Mänskliga rättighetsdagarna i samverkan med sanningskommissionen för det samiska folket, Skellefteå 2024.

”Att vara ung nationell minoritet i Sverige idag” – Panelsamtal med unga under MUCF-dagarna, Stockholm 2024.

”Unga nationella minoriteter, minoritetsstress och rasism” – webinarium som inleddes med en föreläsning av Hanna Wallenstein om minoritetsstress hos minoritetsgrupper därefter erbjöds deltagarna ta del av de metoder och material som tagits fram inom ramen för uppdraget, Stockholm 2024.

Samverkan

Ett antal gemensamma insatser har genomförts i samverkan med MUCF:s regeringsuppdrag, att förebygga och motverka antiziganism mot unga romer (Ku2022/01398). Under åren har MUCF haft samverkansöverenskommelser med kommuner som velat stärka sitt lokala nätverk och gå samman i arbetet mot rasism mot unga samer och antiziganism. Örnsköldsviks kommun, Umeå kommun, Skellefteå kommun och Veärbmie (som är ett kommunnätverk för samiska förvaltningskommuner i Norr- och Västerbotten) har haft särskilt fokus på unga samer. Målet med överenskommelserna har varit att stödja kommuner att utveckla metoder som inkluderar unga samer och/eller romer i kommunens arbete med nationella minoriteter och urfolk. Under åren har kommunerna erbjudits träffar med fokus på kunskapshöjning och erfarenhetsutbyte, anordnade av MUCF. Under träffarna har kunskapshöjning om samverkan med det civila samhället och vikten av att arbeta systematiskt med ett rättighetsbaserat ungdomsperspektiv varit i fokus. Kommunerna har även själva fått presentera och lyfta resultaten av sitt arbete för varandra.

I samverkan med myndighetens uppdrag att utgöra stödfunktion för myndighetssamordning för de nationella aktörer som bidrar till etablering av unga som varken arbetar eller studerar, höll MUCF en workshop med temat ”Unga nationella minoriteter utanför skola och arbetsmarknad” med deltagande av Försäkringskassan, Jämställdhetsmyndigheten och flera andra myndigheter. Växjö 2024.

I samband med Barnrättsdagarna initierade också MUCF en myndighetsgemensam monter för att i samverkan lyfta myndighetsuppdrag som på olika sätt berör unga nationella minoriteters och urfolks rättigheter. Med i montern fanns Länsstyrelsen Stockholm, Sametinget, Socialstyrelsen och Skolverket. Utöver detta har MUCF deltagit på Länsstyrelsen Västerbottens regionala minoritetsnätverk, i referensgrupp för Brottsförebyggande rådets (BRÅ) uppdrag om hatbrott mot samer samt bildat en arbetsgrupp tillsammans med Forum för Levande historier uppdrag som rör rasism mot de nationella minoriteterna där gemensamma utbyten kring frågorna och gemensamma insatser skett. Karlstad 2023.

Vid Mänskliga Rättighets dagarna i Skellefteå 2024 samverkade MUCF med Sanningskommissionen för det samiska folket för att gemensamt i ett seminarium (Ung same i omställningens tid) lyfta den rasism som unga samer utsätts för. Syftet med seminariet var att genom ungas röster belysa och synliggöra ungas samers utsatthet för rasism både i historien men också i nutid.

Vikten av delaktighet

En viktig del i myndighetens arbete inom uppdraget har varit att unga samers delaktighet i både planering som genomförande för att i möjligaste mån belysa de utmaningar och situationer där unga samer berättar om var och när de möter på rasism. Unga samer har framför allt varit del av de externa insatser som genomförts i kunskapshöjande syfte men också i de referensgrupper som funnits inom uppdraget.

För att möjliggöra för unga samer att ta del av material riktat till dem tillgängligt på deras språk har MUCF:s årliga elevenkät som följer upp ungdomspolitikens områden i skolan (LUPP) översatts till två samiska språk (nord- och sydsamiska) och information om detta har spridits via MUCF:s olika kommunnätverk, samt till samtliga minoritetssamordnare i kommunerna i de fem nordligaste länen i samband med att enkät gick ut under 2023 och 2024.

Resultat och analys

Insatser för ökad kunskap om rasism inom hälso- och sjukvården samt skolan

Framtagandet och lanseringen av ett nytt kapitel om barn och unga till e-utbildningen i samisk kulturförståelse inom vården i samverkan med Glesbygdsmedicinskt centrum, Region Västerbotten och deras Nätverk för samisk hälsa har bidragit till ökat intresse och ökad kulturkompetens hos personal inom vården. Detta bekräftar bland annat de utvärderingar vi gjort vid utbildningsinsatser som genomförts riktat till målgruppen. Bland annat anger en majoritet av deltagare att de lärt sig något nytt som de tar med i sitt fortsatta arbete. Även Region Västerbotten ser att e-utbildningen används av allt fler. Dock har de inte möjligheten att se vilka som använder e-utbildningen så vida de inte väljer att registrera sig på hemsidan.

För att kunna genomföra ett kunskapslyft för skolan om samisk kultur, historia, rättigheter och villkor har MUCF i samverkan med det samiska ungdomsförbundet tagit fram en lärarhandledning för att höja kunskapen och förbereda lärare och elever inför besöket av de samiska vägvisarna som besöker skolor. Handledarmaterialet färdigställdes i december 2024 och lanserades 6 februari 2025 i samband med samernas nationaldag.

Ökad kunskap om rasism för politiker, beslutsfattare och tjänstepersoner

I uppdraget har ett antal kompetenshöjande insatser genomförts på både nationella och regionala arenor. Utbildningsinsatserna har utvärderats och visar bland annat på att MUCF:s paneler med unga nationella minoriteter bidragit till ökad kompetens för yrkesgrupper som möter unga och/eller fattar beslut om unga i sitt arbete. Dessa insatser har också lyft unga nationella minoriteters livsvillkor för att belysa deras gemensamma utmaningar och styrkor vilket också stärkt de unga samerna i sin identitet.

Ytterliga effekter av de kunskapshöjandeinsatserna för politiker, beslutsfattare och tjänstepersoner är att vi ser ett ökat intresse för frågorna. Det vill säga, deltagarantalet har ökat på de insatser som genomförs. Vi ser en effekt i att ju mer vi pratar om frågorna desto fler blir intresserade av att lära sig mera. Den primära målgruppen för insatserna har varit politiker, beslutsfattare och tjänstepersoner verksamma i de fyra nordligaste länen och den svenska delen av Sápmi. Dock har vi under uppdragets senare del sett ett ökat deltagande och intresse även hos yrkesverksamma som inte nödvändigtvis bor eller verkar i Sápmi. Frågan berör, möjligen kan detta ha koppling till den gröna omställningen och ett generellt ökat intresse för urfolket samer. Vi ser också en ökad efterfrågan och intresse för det samiska folket, dess historia, språk och kultur hos både skolpersonal och elever som SVT:s julkalender 2024, ”Snödrömmar” har bidragit till.

Samverkan

MUCF har suttit med i Brottsförebyggande rådets referensgrupp, för att bistå med att förstärka ungdomsperspektivet in i frågor om hatbrott och rasism. Fem dialogmöten har under uppdraget skett med Sanningskommissionen om det samiska folket, vilket genererat förstärkt samverkan i frågor som rör unga.

MUCF har också initierat och deltagit i samordning av myndigheters arbete mot rasism mot unga samer och mot nationella minoriteter generellt. Tillsammans med Forum för Levande Historia har det bildats en arbetsgrupp med fokus på uppdrag som rör rasism mot samer och romer där gemensamma utbyten kring frågor och insatser skett, vilket resulterat i en samsyn och en samverkan kring insatser som genomförts under 2024.

Samverkan med Länsstyrelsen Västerbotten har som tidigare nämnts prioriterats. MUCF kan se att kontakter med kommuner och regioner i de fem nordligaste länen (Norrbotten, Västerbotten, Jämtland, Västernorrland och Dalarna) etablerats, bland annat genom de kommunala överenskommelserna. Samverkan har också genomförts inom ramen för arbetet med bemötande inom hälso- och sjukvården tillsammans med nätverket för samisk hälsa. Det har inneburit att vi gemensamt nått ut på nya arenor där vi haft möjlighet att sprida kunskap. Dessa insatser har också bidragit till att vi sett en viss ökad efterfrågan av kunskapsspridning utanför de fyra nordligaste länen som varit uppdragets primära område för spridning av kunskap. Samverkan har även pågått med andra civilsamhällesaktörer, som exempelvis ungdomsförbundet Sáminuorra kring kunskap om samers rättigheter, kultur och utsatthet för rasism i skolan.

MUCF och Länsstyrelsen har också gjort en gemensam utvärdering av samverkan mellan myndigheterna. Här lyfter Länsstyrelsens chef för enheten för Social Hållbarhet samt medarbetare inom Länsstyrelsens uppdrag kring nationella minoriteter, barnrätt och mänskliga rättigheter att initiativet med personal placerad i lokalerna, har bidragit till ett ökat intresse för MUCF:s uppdrag i länet. Det har varit ett viktigt inslag i de nätverk och de arrangemang som anordnats inom uppdraget, både med regionala aktörer och med andra Länsstyrelser i de övriga norrlänen. Det har också gett en större tillgång till MUCF:s övriga uppdrag och personal på myndigheten, och från Länsstyrelsens sida önskar man fortsatt samverkan i den här formen framgent.

MUCF har under uppdragstiden tecknat ett antal samverkansöverenskommelser med Örnsköldsviks kommun, Umeå kommun, Skellefteå kommun och Veärbmie som är ett kommunnätverk för ett antal samiska förvaltningskommuner i Norr- och Västerbotten. Just nu ingår elva kommuner i nätverket Veärbmie (Umeå, Vindeln, Lycksele, Storuman, Sorsele, Arjeplog, Arvidsjaur, Malå, Jokkmokk, Kiruna och Luleå). Dessa har erbjudits kompetensutveckling och processtöd i sitt arbete med delaktighet, inflytande och förebyggande arbete mot rasism för och med unga nationella minoriteter. Från MUCF:s sida har samverkansöverenskommelserna varit en synergi mellan två regeringsuppdrag; rasism mot samer och antiziganism mot unga romer. Kommunerna lyfter att samverkan med MUCF varit värdefull då den genererat bättre förutsättningar att utveckla arbetet internt på kommunen, samt bidragit till ökat lärande mellan kommunerna som har liknande förutsättningar och utmaningar. De kommuner som deltagit har bland annat genomfört följande aktiviteter:

- En samrådsmodell har utvecklats i form av ett brädspel för att fånga upp unga nationella minoriteters åsikter och stärka inflytande i kommunen. Detta skedde i en kommun som ville veta hur de kan utveckla sin verksamhet för unga samer på biblioteken i kommunen.
- En mötesplats genomfördes under en helg i oktober 2024 i form av ett forum för dialog och samråd med unga nationella minoriteter från flera kommuner i Västerbotten. Både kommunerna och ungdomarna som deltog tyckte att träffen var värdefull då de fick samverka med flera kommuner och på så vis hitta ny inspiration och metoder för att i framtiden genomföra lyckosamma samråd med unga nationella minoriteter.
- En kommun har valt att arbeta med unga språkambassdörer. Det innebär att unga nationella minoriteter arrangerar aktiviteter och träffar för andra unga som identifierar sig som samer. Dessa träffar har också fungerat som ett forum för samverkan med unga nationella minoriteter i den aktuella kommunen.

Vidare har också en kommun, som ett direkt resultat av arbetet valt att fastanställa projektpersonal för att kunna garantera ett mer långsiktigt arbete med unga nationella minoriteter i sin kommun, medan en annan kommun har valt att införa arbetet med unga nationella minoriteter i det systematiska kvalitetsarbetet. De kommuner som MUCF tecknat överenskommelser med lyfter också gemensamt att samverkan sinsemellan dem stärkts och är en viktig del i arbetet med att säkerställa unga nationella minoriteters rättigheter. Speciellt lyfter de deltagande kommunerna värdet av inspiration och kunskapsöverföring som de fått genom samverkansavtalet i deras arbete för att stärka nationella minoriteter, i det här fallet unga samer.

Vikten av delaktighet

Ett resultat av arbetet i uppdraget, är att det bidragit till en ökad möjlighet till delaktighet för unga samer i frågor om rasism, hot och hat. Inom ramen för de överenskommelser som tecknats med kommunerna har olika verktyg för samråd och delaktighet tagits fram. Umeå kommun har bland annat rekryterat unga samiska språkambassadörer för att genomföra aktiviteter med fokus på identitet och samhörighet för unga nationella minoriteter i kommunen, och Örnsköldsviks kommun har utvecklat en modell för samråd där unga under skoltid via ett samråds-brädspel fått lämna synpunkter på frågor som rör kommunens olika verksamhetsområden.

Utöver detta har MUCF och ungdomsförbundet Sáminuorra tillsammans lyft frågor om rasism i panelsamtal för beslutsfattare och tjänstepersoner, och har haft pågående samverkan där arbetet med Nouras Nurrii gemensamt utvecklats med hjälp av MUCF:s samverkansmodell. Sáminuorra har också ingått den referensgrupp som fanns i arbetet med att utveckla det webbaserade kunskapsstödet för hälso- och sjukvården.

Ungdomsenkäten LUPP har översatts till syd- och nordsamiska och erbjöds till kommuner som genomför enkäten i sina skolor. Här har en kommun valt att nyttja enkäten. MUCF har spridit information om möjligheten att genomföra enkäten även på samiska på Starkonferensen för kommuner som tidigare genomfört ungdomsenkäten LUPP.

Förslag och bedömningar

Sammantaget bedömer MUCF att de insatser som genomförts har lett till ökad kunskap om rasism mot unga samer i kommunernas och regionernas verksamheter. Myndigheten bedömer också att insatserna lett till ökad samordning och samverkan på nationell, regional och lokal nivå i frågor som rör unga nationella minoriteter och urfolk, men ser också behovet av långsiktighet i förebyggande arbete mot rasism mot samer för att arbetet ska kunna leda till en långsiktig förändring som håller över tid.

Förslag: Långsiktigt uppdrag för att förebygga och motverka rasism mot samer

MUCF föreslår att myndigheten får ett långsiktigt regeringsuppdrag att förebygga och motverka rasism riktat mot unga samer, med 3 miljoner årligen för att implementera insatserna nationellt.

Motivering: Att förebygga och motverka rasism mot samer är ett arbete som handlar om att förändra attityder och stereotypa föreställningar. Det är ett arbete som kräver långsiktighet och samverkan på alla arenor där unga befinner sig. MUCF:s särskilda fokus på arbetet i den svenska delen av Sápmi har lett till viktiga relationer och påbörjade samverkansinsatser med samiska organisationer, myndigheter och andra regionala och lokala aktörer som på olika vis ingår i och/eller fattar beslut i verksamheter där unga befinner sig. Ett långsiktigt arbete är viktigt och en förutsättning för att alla unga ska få sina rättigheter tillgodosedda. Den stora samhällsomvandlingen som sker i delar av svenska Sápmi skapar både möjligheter och utmaningar, och påverkar samisk kultur och näring på olika sätt. Bland annat ställs samiska intressen och villkor i vissa avseenden emot majoritetsbefolkningen och riskerar därmed att leda till motsättningar och ökad rasism mot samer. Myndigheten bedömer att ett långsiktigt förebyggande uppdrag mot rasism som löper parallellt med de stora samhällsförändringar som sker i svenska delen av Sápmi är nödvändigt för att förebygga och motverka detta. Genom MUCFs expertkunskap gällande ungas- och civilsamhällets villkor kan MUCF fortsätta vara en viktig aktör för ökad samverkan, sprida goda exempel och stärka ungas delaktighet.

Förslag: Utvidgat uppdrag att inkludera alla unga nationella minoriteter

MUCF föreslår att myndighetens uppdrag utvidgas till att omfatta arbetet mot rasism riktat mot alla unga nationella minoriteter (samer, romer, tornedalingar, judar och sverigefinnar), med särskilt fokus på inkludering och stärkt egenmakt.

Motivering: Ett utökat uppdrag som innefattar alla unga nationella minoriteter avspeglar tydligare de områden som lyfts i den nationella planen mot rasism, då samtligas utsatthet framhålls som relevanta att förebygga. För att ett sådant uppdrag ska kunna genomföras behöver ekonomiska resurser tillföras myndigheten.

MUCFs uppdrag inom minoritetspolitiken har visat på vikten av att förebygga rasism som drabbar samtliga nationella minoriteter. Genom bland annat samråd med ungdomsförbund för nationella minoriteter har det framkommit att ökad samverkan mellan olika minoriteter skulle stärka ungas möjligheter och synlighet i samhället.

Referenser

Arbeids- og inkluderingsdepartementet (NO), Statskonsult rapport, 2007:20. "Evaluerings av Samiske veivisere"

Barnombudsmannen, 2021. "Om barns och ungas utsatthet för rasism"

Brottsförebyggande rådet, 2024. "Rapport 2024:5. Hatbrott mot samer."

Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget, 2021:9. "Minoritetspolitikens utveckling år 2020"

Regeringskansliet, 2016. "Samlat grepp mot rasism och hatbrott - Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott"

Regeringskansliet, 2022. "Åtgärdsprogram mot rasism mot samer"

Statskontoret, 2023:12. "Ett samlat grepp – Analys av den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott"

SFS nr: 2009:724. "Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk"

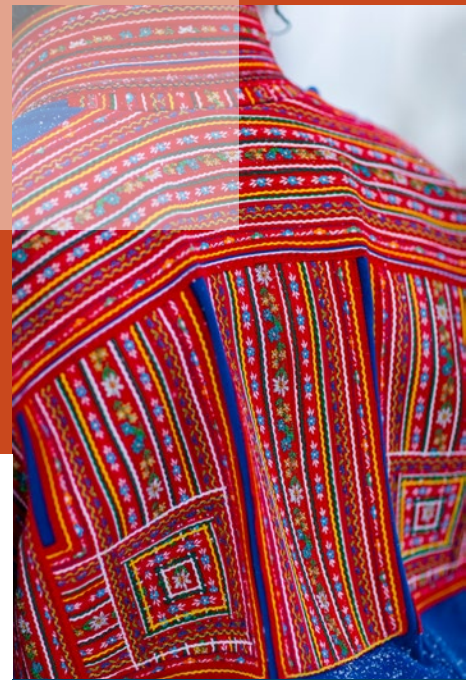
Svenska Samernas Riksförbund, 2020. "Rasism och hatbrott mot unga renskötare i Sverige"

Digitala referenser

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. "Vägledning att ge barn och unga nationella minoriteter inflytande." <https://www.mucf.se/verktyg/vagledning-att-ge-barn-och-unga-nationella-minoriteter-inflytande> (Hämtad 2025-01-21)

Sáminuorra (u.å.). "Nuoras Nurrii." <https://www.saminuorra.org/nuoras-nurrii/>. (Hämtad 2024-12-20)

Sámi allaskuvla, "Samiske Veivisere." <https://samiskeveivisere.no/>. (Hämtad 2024-12-19)

Nuoras Nurrii **Skolbesök av** **samiska vägvisare**

Lärarhandledning

mucf
Myndigheten för ungdoms-
och civilsamhällsfrågor

Nuoras Nurrii: Från ungdom till ungdom

Nuoras Nurrii, "från ungdom till ungdom" på nordsamiska, är ett metodmaterial skapat av Sáminuorra, organisationen för unga samer i Sverige. Syftet är att sprida kunskap om samer genom besök på högstadieskolor, med det långsiktiga målet att öka förståelsen för samer i hela Sverige och därigenom motverka rasism.

Foto: Privata bilder från medlemmar i Sáminuorra.

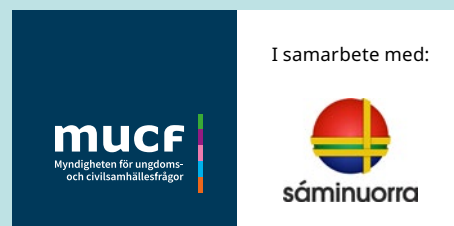
Introduktion till lärarhandledning

Samerna är ett urfolk och en av fem nationella minoriteter i Sverige. Enligt läroplanen för årskurs 7–9 i samhällskunskap och svenska ska undervisningen behandla nationella minoriteters språk, kultur, historia och rättigheter.

Sáminuorra utvecklade Nuoras Nurii och utbildar unga samer som fungerar som "vägvisare". Vägvisarna besöker skolor för att berätta om samisk historia, språk, kultur och rasismens effekter.

Lärohandledningen är tänkt att ge dig som lärare en grundläggande förståelse för samers historia, kultur och utmaningar samt att förbereda dig och din klass inför vägvisarbesöken. Handledningen innehåller tre lektionsupplägg, där den tredje lektionen ger dig möjlighet att välja mellan tre olika teman. Till varje lektion finns särskilt framtaget material som stöd för din planering och genomförandet.

Nuoras Nurii är ett metodmaterial framtaget av Sáminuorra, den samiska riksungdomsorganisationen i den svenska delen av Sápmi, i samarbete med Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF).

Innehåll

Nuoras Nurii: Från ungdom till ungdom	2
Introduktion till lärarhandledning.....	3
Samisk ordlista.....	5
Lektion 1: Förberedelse inför vägvisarbesök.....	6
Lärarmaterial	7
Lektionsupplägg.....	12
Lektion 2: Nuoras Nurii: Besök av en ung vägvisare	14
Lärarmaterial	15
Lektionsupplägg.....	16
Lektion 3: Fördjupning – tre möjliga spår	17
Spår 1 – Samiska språk – Lärarmaterial	18
Spår 1 – Samiska språk – Lektionsupplägg	20
Spår 2 – Samiska traditioner – Lärarmaterial.....	22
Spår 2 – Samiska traditioner – Lektionsupplägg.....	25
Spår 3 – Samer och diskriminering – Lärarunderlag.....	27
Spår 3 – Samer och diskriminering – Lektionsupplägg.....	28
Källförteckning	30

Samisk ordlista

SÁPMI

Samernas traditionella område sträcker sig över fyra länder: Ryssland, Finland, Norge och Sverige. Detta stora landområde kallas för Sápmi. Det finns också samer som bor utanför det geografiska området.

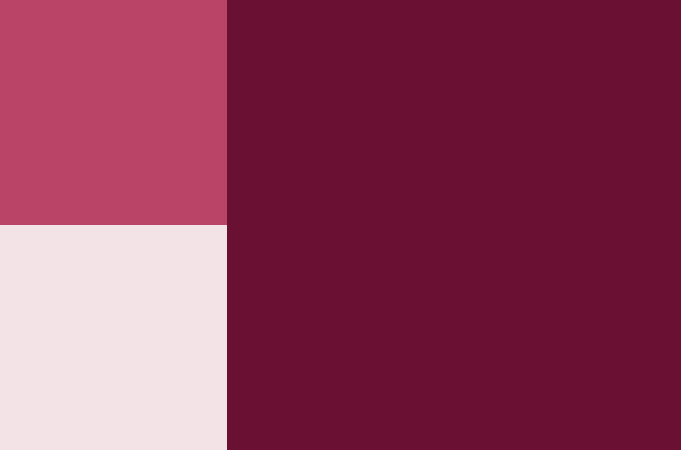

NUORAS NURRII

”Från ungdom till ungdom” är en metod för att sprida kunskaper om samisk kultur och om rasism mot samer, främst till lärare och elever på högstadiet.

SÁMINUORRA

Den samiska riksungdomsorganisationen i den svenska delen av Sápmi.

Lektion 1

Förberedelse inför vägvisarbesök

Syftet med den första lektionen är att introducera det samiska folket och området Sápmi, så att alla elever ges möjlighet att få en grundläggande kontext inför vägvisarens besök. Materialet för lektion 1 består av två delar: ett lärarunderlag med fakta om samer som kan användas för att besvara elevernas frågor, samt en lektionsplanering med detaljerade instruktioner för undervisningen.

Materialet är indelat i två delar:

- Underlag för dig som lärare
- Lektionsplanering

Lärarmaterial

Du kanske redan har god kunskap om mycket av innehållet i denna del, men läs gärna igenom det för att friska upp minnet. Använd sedan materialet som grund i din undervisning.

Introduktion

Vad är ett urfolk?

Ett urfolk (eller ursprungsfolk) är en grupp människor som har levt i ett visst område eller på ett visst territorium under mycket lång tid, ofta långt innan andra grupper, som kolonialmakter, bosatte sig där eller tog kontroll över området. Utmärkande för ett urfolk är viljan att bevara sin etniska identitet och kultur. Urfolk har ofta stor kunskap om naturen, vilket har hjälpt till att bevara en biologisk mångfald, men deras kunskaper och områden är hotade. I Europa är samerna det enda urfolket.

Skyddade av internationell lag

På 1970-talet började Sverige erkänna samerna som ett urfolk. Urfolk har särskilda rättigheter enligt internationell lagstiftning, såsom FN:s deklaration om urfolks rättigheter (UNDRIP). Den betonar deras rätt till självbestämmande, skydd av deras kultur, språk och marker.

Nationella minoriteter i Sverige

Nationella minoriteter i Sverige är grupper som har särskilda rättigheter enligt svensk lag och internationella konventioner. Judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar räknas som nationella minoriteter i Sverige. De erkändes som nationella minoriteter år 2000 i samband med att Sverige ratificerade Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter. Sveriges minoritetspolitik handlar om tre saker: att motverka diskriminering, ge minoriteter mer inflytande och skydda deras språk och kultur.

Samer i Sverige idag

En vanlig uppskattning är att det i dag finns 80 000–100 000 samer i världen. I Sverige beräknas det finnas 20 000–40 000 samer. Det är osäkert hur många med samiskt påbrå som själva identifierar sig som samer. Någon folkräkning på etnisk grund görs inte i Sverige och därför är siffrorna osäkra. Många samer har flyttat från Sápmi för jobb eller på grund av markanvändning som gruvarbete och vattenkraft. Historiskt har samer utsatts för övergrepp som markstöld och diskriminering. Historiska oförätter och nutida diskriminering fortsätter att påverka samers kultur och näringar.

LÄS MER

Förenta nationerna | Urfolk

un.org/en/fight-racism/vulnerable-groups/indigenous-peoples

Naturskyddsföreningen | Därför är urfolk viktiga för miljön

naturskyddsforeningen.se/artiklar/urfolkens-dag-darfor-ar-urfolk-viktiga-for-miljon/

Fakta om samer

Samer har befolkat Sápmi i tusentals år

Samer har bott i Sápmi i 9 000 år, ända sedan inlandsisen smälte. Sápmi sträcker sig över delar av Ryssland, Finland, Norge och Sverige. Den svenska delen av Sápmi sträcker sig över ungefär halva Sveriges yta och är indelad i 51 samebyar. En sameby är en administrativ och ekonomisk sammanslutning som organiserar renskötseln i ett visst område, och alltså inte en ”by” som i betydelsen en plats att bo på.

Samer har länge utsatts för diskriminering

Sápmi har blivit koloniserat av Sverige och andra stater sedan 1100-talet. Sverige har gjort anspråk på mark och naturresurser som historiskt tillhört samerna, och försökt att assimilera samer genom att exempelvis tvångskristna dem och att förvägra dem att tala sitt språk. På grund av förtrycket mot samer är det många som har gått miste om sitt kulturarv. Numera har samiska barn möjlighet att gå i sameskolan som ett sätt att främja den samiska kulturen. Sameskolan är likvärdig den svenska grundskolans årskurs F–6, men med inriktning på samiska språk, samisk historia och kultur,

Traditionella samiska näringar

Samer har historiskt levt av rennäring, jakt och fiske, småjordbruk och hantverk. Deras näringar har formats av klimatet, landskapet och de resurser som funnits tillgängliga i Sápmi. Vissa har också varit båtbyggare eller fårbönder. Handel med skinn och jaktbyten började redan under vikingatiden.

Hot mot rennäring, jakt och fiske

Idag möter samtliga samiska näringar utmaningar. Renskötsel är en viktig del av samisk kultur och skyddas av svenska lagar och internationell rätt. Samtidigt begränsas renens möjlighet att röra sig och hitta föda av bland annat klimatförändringar, storskaligt skogsbruk och utbyggnad av infrastruktur. Klimatförändringar påverkar biologisk mångfald och temperatur i sjöar. Exploatering av naturresurser, som utbyggnad av vattenkraft, påverkar fiskens möjligheter att vandra för exempelvis föröka sig.

LÄS MER

Samer.se | Näringar, Turism och Duodji

samer.se/naringar samer.se/turism samer.se/duodji

Sametinget | Rennäringen i Sverige

sametinget.se/rennaringen-sverige

Skolverket | Sameskolan

utbildningsguiden.skolverket.se/grundskolan/om-forskoleklass-och-grundskola/om-sameskolan

Samer och rättigheter

Viktiga milstolpar för samers rättigheter

1977: Riksdagen erkänner samerna som ett urfolk i Sverige.

2007: FN-deklaration om urfolks rättigheter bekräftar samernas rätt till kultur, mark och naturresurser.

2010: Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk införs för att skydda språk och kultur, med särskilt fokus på barns språkutveckling.

2020: Högsta domstolen fastslår att Girjas sameby har rätten att upplåta småviltsjakt och fiske inom sina marker, med hänvisning till folkrättsliga principer och internationella konventioner om urfolks rättigheter. Svenska staten har inte upplåtelse rätt.

2021: En sanningskommission tillsätts för att granska statens behandling av samer och föreslå åtgärder för försoning. Resultatet presenteras 2025.

FN-deklaration om urfolks rättigheter

FN:s deklaration om urfolks rättigheter bekräftar urfolks lika värde och rättigheter, till exempel till sin kultur, sitt levnadssätt och sina marker med tillhörande naturresurser.

Diskriminering mot samer

Samer är utsatta för diskriminering och hatbrott. Forskning visar även att man blir mer utsatt om man organiserar sig och hävdar sina rättigheter. Hatbrott mot samer är vanligtvis verbala kränkningar, hot, våld och attacker på renar. Brotten sker både på nätet och i fysiska miljöer som skolor och arbetsplatser.

LÄS MER

Amnesty Sápmi | Information och opinionsbildning kring samiska rättigheter
amnestysapmi.se

Brottsförebyggande rådet | Hatbrott mot samer
bra.se/rapporter/arkiv/2024-04-29-hatbrott-mot-samer

Forum för levande historia | Om samer och samiskt liv i Sverige
levandehistoria.se/for-skola/kompetensutveckling-for-dig-som-arbetar-med-utbildning/att-forebygga-och-motverka-rasism-mot-samer-i-skolan/stark-era-kunskaper-rasism-mot-samer/om-samer-och-samiskt-liv-i-sverige

Svenska ILO-kommittén | ILOs konvention om ursprungsfolk och stamfolk i självstyrande länder
svenskailo-kommitten.se/app/uploads/2017/06/ILOs-konvention-nr-169-om-ursprungsfolk-och-stamfolk-i-sj%C3%A4lvstyrande-l%C3%A4nder.pdf

Avslutande reflektion

Historiskt förtryck

Samerna är en viktig del av Sveriges historia och kultur, men samernas rättigheter har länge åsidosatts. Under 1800-talet gjordes vissa framsteg i erkännandet av samernas kultur och rättigheter, men på 1900-talet skedde en tydlig tillbakagång, med bland annat ökad assimilering och förlust av traditionella marker. Det är först på senare tid som det samiska folket återigen har börjat få erkännande som ett urfolk med särskilda rättigheter till sin kultur, sitt språk och sina marker. Samtidigt fortsätter samer att möta diskriminering, hot och fördomar.

En fråga för hela samhället

Den samiska historien och kulturen påminner oss om vikten av att respektera och skydda urfolks rättigheter. Samtidigt visar dagens utmaningar – från hatbrott till hot mot renskötsel och språk – att mycket arbete återstår. Frågan om hur samernas rättigheter kan stärkas ytterligare berör hela samhället och handlar om allt från etik och juridik till praktiska åtgärder i vardagen.

Lektionsupplägg

Tidsåtgång: 60 min

MÅL

- Eleverna ska lära sig om samernas historia, kultur och rättigheter.
- Eleverna ska förstå vad det innebär att vara ett urfolk i Sverige och vilka särskilda rättigheter samer har.

MATERIAL

- Projektor/whiteboard
- Karta över Sápmi: samer.se/karta
- FN:s deklaration om urfolks rättigheter: sametinget.se/urfolksdeklarationen

Introduktion (10 min)

Fråga eleverna vad de vet om samer. Skriv upp deras svar och rätta eventuella missförstånd.

Visuell presentation av Sápmi (10 min)

1. Visa en karta för att illustrera Sápmi och de olika länder som ingår.
2. Be eleverna reflektera över hur det är att vara en folkgrupp som sträcker sig över nationsgränser.
3. Samerna är ett urfolk och har bott i Sápmi i tusentals år. Be eleverna reflektera över varför det är viktigt att skydda samernas rättigheter.

Fakta om samer (15 min)

1. Visa denna korta introduktionsvideo om Sápmi: youtube.com/watch?v=4tQyA9a6K1g

2. Dela ut utdrag från lärmaterialet ”Fakta om samer”.

3. Låt eleverna ställa frågor och diskutera punkterna.

Samer och rättigheter (15 min)

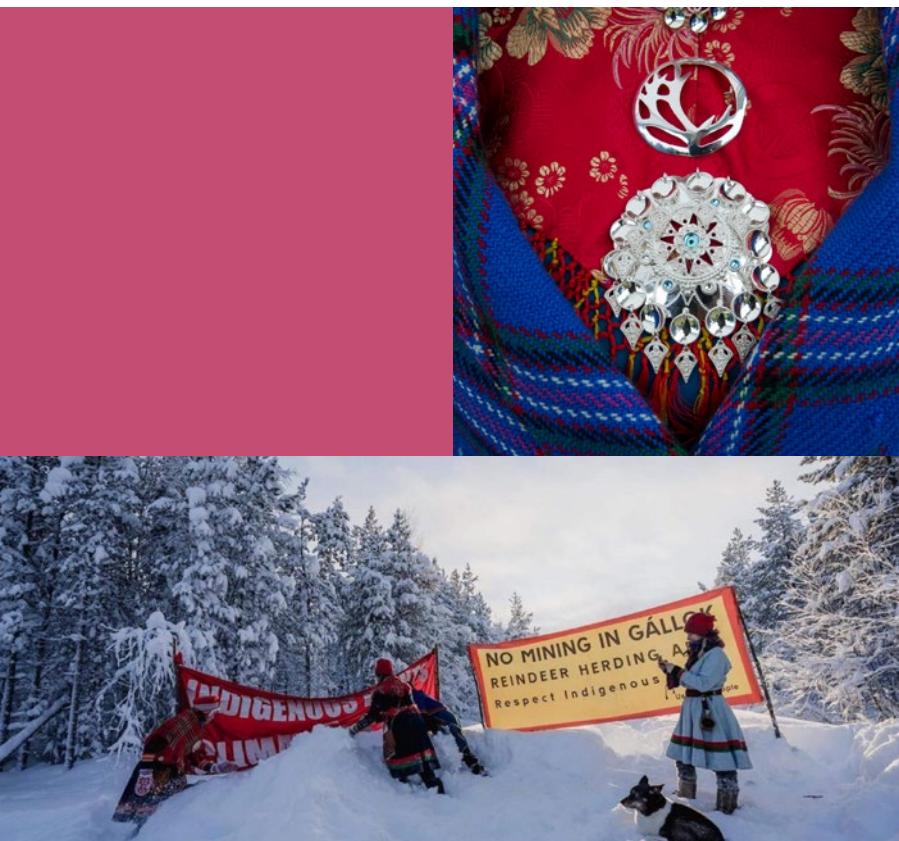

1. Gå igenom FN:s deklaration om urfolks rättigheter med stöd av lärmaterialet eller FN:s hemsida. Diskutera tillsammans varför dessa rättigheter är viktiga och hur de skyddar urfolk som samer.
2. Renskötsel är en viktig del av samisk kultur men hotas av saker som gruvor och skogsbruk. Be eleverna reflektera över hur skulle de skulle känna om någon tog mark som deras familj hade haft i generationer.
3. Samer utsätts ofta för diskriminering. Fråga eleverna varför de tror att människor beter sig så. Vad kan vi göra för att motverka fördomar mot samer?

Avslutande reflektion (10 min)

Eleverna diskuterar i grupper eller par:

- Varför är det viktigt att känna till samernas historia och rättigheter?
- Hur skulle det kännas att tillhöra en folkgrupp vars rättigheter inte alltid respekteras?

Lektion 2

Nuoras Nurrii: Besök av en vägvisare

FN:s deklaration om urfolks rättigheter bekräftar urfolks lika värde och rättigheter, till exempel till sin kultur, sitt levnadssätt och sina marker med tillhörande naturresurser. Lektionen börjar med en kort repetition av innehållet från lektion 1.

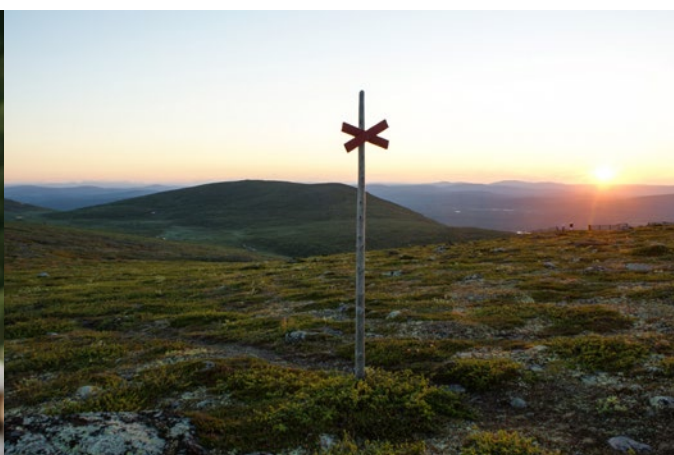
Materialet är indelat i två delar:

- Underlag för dig som lärare
- Lektionsplanering

Lärarmaterial

Nuoras Nurrii är ett metodmaterial skapat av Sáminuorra, den samiska riksungdomsorganisationen i den svenska delen av Sápmi. Syftet är att sprida kunskap om samer genom besök på högstadieskolor, med det långsiktiga målet att öka förståelsen för samer i hela Sverige och därigenom motverka rasism.

En viktig del av projektet är "vägvisare", där unga samer besöker elever i årskurs 7–9. De berättar om samisk historia, språk, kultur och hur rasism kan påverka samer. De delar också med sig av sina egna erfarenheter som unga samer idag.

Lektionsupplägg

Tidsåtgång: 90 minuter

Vi rekommenderar 2 x 45 minuter med paus i mitten.

Prata ihop dig med vägvisaren om när pausen lämpligast läggs.

MÅL

- Eleverna ska genom vägvisarens besök lära sig om samisk historia, språk, kultur och hur rasism kan påverka samer.

MATERIAL

- Projektor/whiteboard

Förberedelse inför besöket (10 min)

1. Fråga eleverna vad de kommer ihåg om samer från lektion 1.
2. Repetera fakta om samer från lektion 1 med eleverna.

Besöket – vägvisaren berättar (60 min)

Vägvisaren berättar om samisk historia, språk, kultur och hur rasism kan påverka samer. Hen delar också med sig av sina egna erfarenheter som ung same idag.

Diskussion efter besöket (10 min)

Diskutera följande punkter i grupp:

- Vad lärde ni er om samisk historia, språk och kultur som ni inte visste innan?
- Var det något som överraskade er eller fick er att tänka annorlunda?

Skriftlig reflektion (10 min)

Be eleverna skriva en text där de sammanfattar vad de har lärt sig om samer och samisk kultur under de två lektionerna. Ge instruktionen att inkludera minst tre saker som var nya eller viktiga för just dig.

Lektion 3

Fördjupning – tre möjliga spår

Syftet med den tredje lektionen är att fördjupa elevernas kunskaper inom ett område som är relevant för just din klass. Det finns tre fördjupningsspår att välja mellan, och du som lärare anpassar valet utifrån klassens kunskaper, intressen och förutsättningar.

Varje spår är uppdelat i två delar:

- Underlag för dig som lärare
- Lektionsplanering

De tre spåren är:

- Samiska språk, cirka 1 timme
- Samiska traditioner, cirka 1 timme
- Samer och diskriminering, cirka 2 timmar

Spår 1: Samiska språk

Lärarmaterial

Du kanske redan har god kunskap om samiska språk, men läs gärna igenom denna del för att friska upp minnet. Använd sedan materialet som grund i undervisningen.

”Språk är inte bara ord, utan består bland annat av tankar och känslor. Det är en slags inre karta – det samiska hjärtespråket.”

Kunskapsnätverket för Samisk hälsa

Samiska språk och deras utbredning

Samiska talas i Sverige, Norge, Finland och Ryssland. Sedan år 2000 är samiska ett nationellt minoritetsspråk i Sverige. Begreppet ”samiska” är ett samlingsnamn för flera olika språk som delas in i tre huvudområden: östsamiska, centralsamiska och sydsamiska. Dessa områden rymmer tillsammans minst nio olika språk.

De samiska språkens geografiska områden

- Östsamiska talas på Kolahalvön i Ryssland och östra Finland (skolt- och enaresamiska).
- Centralsamiska talas i Sverige, Norge och Finland (nordsamiska och lulesamiska).
- Sydsamiska talas i Sverige och Norge.
- Umesamiska talas i områden kring Umeälvens dalgång i Sverige och Norge.
- Pitesamiska talas i områden kring Piteälven i Sverige och Norge.

Antal talare av samiska språk

Det finns ingen exakt statistik, men uppskattningar visar:

- Nordsamiska: 17 000 talare (6 000 i Sverige)
- Lulesamiska: 800 talare (Sverige och Norge)
- Sydsamiska: 700 talare (Sverige och Norge)
- Skoltsamiska: 500 talare (de flesta i Finland)
- Enaresamiska: 500 talare (alla i Finland)
- Umesamiska: Färre än 50 talare.
- Pitesamiska: Fåtal talare, uppskattningsvis ett tiotal.
- Kildinsamiska: 700 talare (Kolahalvön, Ryssland).

Hotad status för samiska språk

Alla samiska språk är klassade som hotade av UNESCO. Tidigare politik mot samer, som förbjöd användning av samiska, gjorde att många förlorade sitt språk. Många föräldrar valde även att inte föra språket vidare till sina barn, på grund av egna negativa erfarenheter.

Revitalisering och språkarbete

Idag pågår arbete för att revitalisera samiska. Barn har rätt att få undervisning i samiska i skolan, även om de inte talar språket hemma. Det finns också universitetsutbildningar i samiska, där Umeå universitet har ett särskilt ansvar.

Globala hot mot språk

Enligt UNESCO är över hälften av världens 7 000 språk hotade, och 230 språk har försvunnit sedan 1950. Ett exempel är akkalasamiska, som tidigare talades på Kolahalvön men nu är utdött.

Organisationer som främjar samiska språk

Sametinget ansvarar för det samiska språkarbetet, och flera civilsamhällesorganisationer arbetar aktivt för att bevara och stärka språket.

LÄS MER

Forum för levande historia | Om samer och samiskt liv i Sverige

levandehistoria.se/for-skola/kompetensutveckling-for-dig-som-arbetar-med-utbildning/att-forebygga-och-motverka-rasism-mot-samer-i-skolan/stark-era-kunskaper-rasism-mot-samer/om-samer-och-samiskt-liv-i-sverige

Institutet för språk och folkminnen | Nationella minoritetsspråk

isof.se/nationella-minoritetssprak

Samer.se | Språk

samer.se/sprak

Samer.se | Samiska språk är hotade

samer.se/3593

Sametinget | Digital ordlista

ordbok.sametinget.se

Giron Sámi Teáhter | Samisk teater med bas i Kiruna som turnerar i Norden

samiteahter.org

Stiftelsen Gaaltije | Sydsamiskt kulturcentrum och museum i Östersund

gaaltije.se

Spår 1: Samiska språk

Lektionsupplägg

MÅL

- Att ge eleverna kunskap om samiska språk, deras utbredning, hotade status och revitalisering samt att skapa förståelse för språkets kulturella och historiska betydelse.

MATERIAL

- Projektor/whiteboard
- Filmen "Jakten på språket" på UR. Få tillgång till filmen genom UR Access eller gå via din skolas mediecentral.

Länk till filmen på UR Access:

urplay.se/serie/155348-jakten-pa-spraket

Språkets betydelse (10 min)

1. Fråga eleverna hur de tror att språk påverkar en persons identitet.
2. Skriv elevernas svar på tavlan.
3. Förklara att samiska inte är ett enda språk utan flera olika, som sträcker sig över nationsgränser och har unika utmaningar.

Film: Jakten på språket (15 min)

Visa filmen "Jakten på språket" – om de svenska nationella minoritetsspråkens historia.

urplay.se/serie/155348-jakten-pa-spraket

Hotade och utdöda språk (15 min)

1. Förklara att det finns minst nio samiska språk, och alla är hotade enligt UNESCO.
2. Nämn antalet talare för de största språken; nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska samt ge exempel på mindre språk typ akkalamiska som nu är utdött.
3. Diskutera orsaker till språkens hotade status:
 - a) Tidigare politik som förbjöd samiska i skolor och kyrkor.
 - b) Många föräldrar som inte förde språket vidare på grund av skam och diskriminering.
4. Be eleverna reflektera över varför språk är viktigt för att bevara en kultur.

Gruppdiskussion (10 min)

1. Diskussionsfrågor i grupper:
 - a) Hur tror ni att det är att tillhöra en minoritet i Sverige?
 - b) Hur tror ni att det är att inte alltid förstå majoritetsspråket?

Spår 2: Samiska traditioner

Lärarmaterial

Du kanske redan har god kunskap om samiska traditioner, men läs gärna igenom det för att friska upp minnet. Använd sedan materialet som grund i undervisningen.

Samer har historiskt livnärt sig på renskötsel, jakt, fiske, gårdsbruk och duodji – samisk slöjd och konsthantverk. För att överleva i det arktiska klimatet kombinerades ofta flera näringar med handel och försäljning. Kust- och sjösamer har i vissa områden även varit skickliga båtbyggare eller fårbönder.

Renskötseln: En samisk tradition

- Det finns cirka 4 600 renägare, varav 40 procent är kvinnor. Renskötseln är oftast familjebaserad, där en person har det dagliga ansvaret, men ofta är hela familjen involverad vid arbetsintensiva perioder.
- Renbeståndet varierar mellan 225 000 och 280 000 djur.
- Renskötseln är ett kulturarv som skyddas av svensk lag och internationell rätt. Den bygger på ”urminnes hävd” och är central för samisk identitet.
- Renskötselrätten är kopplad till medlemskap i en sameby (fjäll-, skogs- eller koncessions-sameby). En sameby är en samisk enhet för renskötsel där flera familjer samarbetar om ett gemensamt betesområde. En koncessionssameby är en sameby där samerna fått rätt att bedriva renskötsel på ett område genom statlig tilldelning eller koncession.

Utmaningar för traditionella näringar

Rennäring, jakt och fiske hotas av skogsbruk, infrastruktur, gruvdrift, vindkraft, turism och klimatförändringar. Industriskogar minskar biologisk mångfald och ger inte förutsättningar för lavar, renens huvudsakliga föda, att växa. Därmed kan mark som används för skogs-industri inte fungera som renbete. Sveriges naturskogar har sedan 1955 minskat med över 70 procent och ersatts av industriskog, vilket försvårar för samiska näringar.

Utmaningar inom renskötseln

- Klimatförändringar orsakar bland annat isbildning på marken på vintern, när temperaturen växlar från plusgrader till minusgrader. Det hindrar renar från att beta, och leder till stress och sjukdomar bland djuren.
- Renarnas flyttleder avbryts av vägar och annan infrastruktur, vilket gör att renar ibland måste fraktas med lastbil.
- Rovdjur och störningar från människor splittrar renhjordar, vilket försvårar renskötarnas arbete och stör renen.
- Mellan 2018 och 2023 blev över 10 000 renar påkörda på svenska vägar.

Jakt och fiske

Jakt och fiske är traditionella samiska näringar som kompletterar renskötseln. Dessa aktiviteter påverkas också av klimatförändringar och mänsklig exploatering av naturen. Klimatförändringar påverkar biologisk mångfald och temperatur i sjöar. Exploatering av naturresurser, som vattenkraft, påverkar fiskens möjligheter att vandra för exempelvis föröka sig. Skogsbruk påverkar möjligheter till jakt.

Duodji: Samisk slöjd och hantverk

Duodji omfattar både bruksföremål och konst. Material som rötter, björknäver, skinn och renhorn används för att skapa redskap, kläder och konstföremål.

Samisk turism: Möjligheter och utmaningar

Den samiska turismen har vuxit sedan 1990-talet och inkluderar allt från upplevelser på ishotellet i Jukkasjärvi till samiska maträtter som suovas, som är rökt kött, oftast från ren. Turismen erbjuder en möjlighet att sprida kunskap om samisk kultur, men kan även innebära risker som att renar störs, exempelvis under våren när renarna får kalvar och behöver betesro.

- Fjällturism och ekoturism har blivit allt mer populära.
- Samisk kultur och ett hållbart sätt att leva är av stort internationellt intresse.

LÄS MER

Samer.se | Näringar, Turism och Duodji

samer.se/naringar samer.se/turism samer.se/duodji

Sametinget | Rennäringen i Sverige

sametinget.se/rennaringen-sverige

Sametinget | Renslakt

sametinget.se/statistik/renslakt

SVT Nyheter | Fler än 10 000 renar påkörda: "Det är en massaker"

svt.se/nyheter/sapmi/fluor-an-10-000-renar-pakorda-det-ar-en-massaker-y9wba3

Statens veterinärmedicinska anstalt | Renar är känsliga för förändringar

sva.se/amnesomraden/klimatforandring/en-omvarld-i-forandring/djur-och-djurhallning/renar-ar-kansliga-for-forandringar/

Sameskolstyrelsen | Filmer framtagna för skolan med exempel på duodji

youtube.com/channel/UCCImG_0ByJSbqR1sRUU0X5A

Spår 2: Samiska traditioner Lektionsupplägg

MÅL

- Att ge eleverna en förståelse för samiska traditioner och de utmaningar samer står inför i dagens samhälle.

MATERIAL

- Projektor eller whiteboard
- Ritpapper och färgpennor

Introduktion till samiska traditioner (10 min)

1. Fråga eleverna vad de vet om samiska traditioner och näringar.
2. Skriv elevernas tankar på tavlan.
3. Förklara att samiska traditioner är nära kopplade till naturen och att de fortfarande utövas, men står inför stora utmaningar.

Renskötsel, jakt, och fiske (15 min)

1. Förklara hur samiska näringar som renskötsel, jakt, fiske och duodji är anpassade för att fungera i ett arktiskt klimat.
2. Be eleverna reflektera över hur de tror att klimatförändringar och exploatering av naturresurser påverkar dessa näringar.
3. Beskriv renskötselns betydelse för samisk kultur och dess koppling till urfolks rättigheter.
4. Förklara utmaningar som klimatförändringar, rovdjur och infrastruktur.

Duodji – både verktyg och konsthantverk (10 min)

1. Visa exempel på samisk slöjd och förklara hur material som renhorn, björknäver och skinn används.

Exempel på duodji från samer.se

samer.se/duodji

Designa föremål inspirerat av duodji (15 min)

Be eleverna designa ett duodji-inspirerat föremål på papper, där form och funktion reflekterar samisk kultur.

Spår 3: Samer och diskriminering Lärarunderlag

Du kanske redan har kunskap om diskriminering och rasism mot samer, men läs gärna igenom materialet för att friska upp minnet.

Nästan hälften av unga samer i Sverige har upplevt trakasserier eller dålig behandling, och de med starkare etnisk identitet är särskilt utsatta. Många känner ett behov av att ständigt försvara och förklara sin samiska identitet.

Diskrimineringens historiska och nutida effekter

Samer har i många århundraden blivit utsatta för diskriminering, både från myndigheter och på individuell nivå i Sverige. Idag fortsätter de att möta fördomar, kränkningar, hot och våld.

Vardagsdiskrimineringens konsekvenser

Skämtsamma kommentarer, stereotypa bilder och jargong förstärker negativa föreställningar om ”den andre”. Detta bidrar till att normalisera diskriminering, som kan eskalera från ord till våld. För att motverka diskriminering krävs en medvetenhet om hur normer, rutiner och historia påverkar dagens samhälle. Det är särskilt viktigt att lyfta fram allas lika värde och bekämpa negativa mönster.

LÄS MER

Forum för levande historia | Att förebygga och motverka rasism mot samer i skolan
levandehistoria.se/for-skola/kompetensutveckling-for-dig-som-arbetar-med-utbildning/att-forebygga-och-motverka-rasism-mot-samer-i-skolan

Regeringskansliet, Kulturdepartementet | SOU 2005:41: Bortom vi och dom
regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2005/06/sou-200541/

Madsen, Bent | Socialpedagogik: Integration och inklusion i det moderna samhället
ISBN 9789144004815

Sameblod | Film från 2016 i regi av Amanda Kernell. Finns med lärarhandledning.
filminstitutet.se/sv/fa-kunskap-om-film/filmpedagogik/filmhandledningar/sameblod2/

Spår 3: Samer och diskriminering Lektionsupplägg

MÅL

- Att ge eleverna en förståelse för den diskriminering samer har mött, och möter, både historiskt och i dagens samhälle.

MATERIAL

- Projektor/whiteboard
- Fyra stycken kortfilmer från Forum för levande historia:

Länk till kortfilmerna:

levandehistoria.se/for-skola/kompetensutveckling-for-dig-som-arbetar-med-utbildning/att-forebygga-och-motverka-rasism-mot-samer-i-skolan/diskussionsfilmer-rasism-mot-samer

Introduktion inför filmvisning (10 min)

Utgå från lärmaterialet och förklara varför det är viktigt att förstå diskriminering och rasism mot samer i både historiskt och nutid.

Första filmen – "Modersmålsundervisning" (10 min)

Spela upp den första filmen. Låt därefter eleverna diskutera med bordsgrannen eller i mindre grupper: Vad var budskapet med filmen? Hur relaterar detta till vad vi tidigare diskuterade om diskriminering?

Andra filmen – "Konflikt i matsalen" (10 min)

Spela upp den andra filmen. Låt därefter eleverna diskutera med bordsgrannen eller i mindre grupper: Vad var budskapet med filmen? Hur relaterar detta till vad vi tidigare diskuterade om diskriminering?

Tredje filmen – "Kränkande ord i historiska källor" (10 min)

Spela upp den tredje filmen. Diskutera därefter i helklass: Hur tror ni att vardagsdiskriminering kan påverka en person? Ser ni exempel på detta i samhället idag?

Fjärde filmen – "Representera en grupp" (10 min)

Spela upp den fjärde filmen. Reflektera tillsammans över följande frågor:

- Har ni någon gång ställt en fråga eller gjort en kommentar som var välmenande men som kanske blev fel?
- Hur kan vi känna igen situationer där det vi säger kan såra, även om det inte är avsikten?

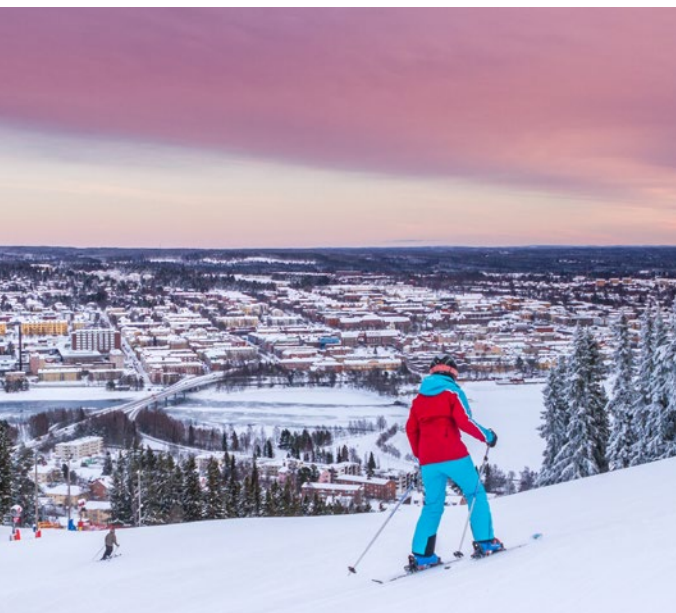

Reflektion och diskussion (10 min)

Diskutera i helklass: Vad har vi lärt oss om diskriminering mot samer?

Låt eleverna skriva ner några meningar om vad de reagerade starkast på i filmerna.

Käll- förteckning

Amnesty Sápmi. (u.å.). Girjas.

Hämtad från amnestysapmi.se

Brottsförebyggande rådet. (2024). Hatbrott mot samer.

Hämtad från bra.se

Forum för levande historia. (u.å.). Om samer och samiskt liv i Sverige.

Hämtad från levandehistoria.se

Institutet för språk och folkminnen (ISOF). (u.å.). Samiskt material.

Hämtad från isof.se

ILO-kommittén. (u.å.). ILO:s konvention (nr 169) om ursprungsfolk och stamfolk i självstyrande länder.

Hämtad från svenskailo-kommitten.se

Naturskyddsföreningen. (u.å.). Urfolkens dag – Därför är urfolk viktiga för miljön.

Hämtad från naturskyddsforeningen.se

Sametinget. (u.å.). Rennäringen i Sverige.

Hämtad från sametinget.se

Samer.se. (u.å.). Näringar/Turism/Duodji/Språk

Hämtade från samer.se

United Nations. (u.å.). Indigenous Peoples: Fight Racism.

Hämtad från un.org

Umeå universitet. (u.å.). Samiska språk och utbildning.

Hämtad från umu.se

UR Play. (u.å.). Jakten på språket.

Hämtad från urplay.se

mucf
Myndigheten för ungdoms-
och civillsamhällsfrågor

mucf.se